

hospodářství v těchto místech. Romové tak získali bydlení a obživu a možnost začlenění se do běžného života majoritní společnosti. Prostorové členění Romů vypadalo v roce 1980 následovně: 80,8 % ve městech a obcích městského typu, 19,2 % na venkově. V těchto letech také došlo k absolutnímu nárůstu romské populace, vysoké zaměstnanosti a zlepšení životní úrovně. Pokroky byly zaznamenány i v oblékání a vaření, kde se čím dál více uplatňovaly prvky ze života české společnosti. Vedle toho ovšem existovaly i problémy s pracovní morálkou, nízká motivace pro vzdělání a omezená znalost češtiny.

O tom, jak se současná společnost vyrovnává s romskou otázkou, informuje poslední kapitola této studie s názvem „Současníci“ (s. 104–121). Romové představují jednu z nejpočetnějších menšin v České republice a týká se jí také řada vydávaných publikací. Jsou zpracovávány základy romské gramatiky, byl vydán česko-romský a romsko-český slovník, romská přísloví, verše, próza, písně, atd. Nelze přehlédnout ani další aktivity – např. činnost Muzea romské kultury v Brně, které pravidelně organizuje výstavy prací romských autorů, přednášky, organizuje mezinárodní konference a pořady pro děti.

Druhá část kapitoly však poukazuje na negativní skutečnosti, za které je považováno nevyhovující bydlení Romů, špatná životospráva, neúspěchy ve studiu, nezaměstnanost, kriminalita, diskriminace ze strany majoritní společnosti, což je zakončeno výčtem činů s rasovým motivem. Nakonec jsou zmíněny i nedávné emigrační vlny Romů převážně do Kanady a Velké Británie.

Vydáním této publikace Ctibor Nečas seznámil čtenáře s dějinami Romů, jejich příchodem na naše území a sou-

časnými problémy, které se týkají nás všech. Jako jeden z odborníků na tuto problematiku, se snaží svou prací upozornit na to, že se mezietnické problémy v české společnosti nedají přehlížet a čím více budeme informováni o společnosti a kultuře etnik, která tu s námi žije, tím více budeme schopni jim porozumět a podporovat bezkonfliktní soužití.

Lucie Procházková

ROMOVÉ – O ROMA. Tradice a současnost. Angodez the akának. Moravské zemské muzeum / SVAN, Muzeum romské kultury. Brno 1999, 90 s.

Tato publikace byla vydaná jako součást projektu „Romové – Hledání domova“, který zahrnoval ještě výstavu Rodas amaro than (Hledání domova) v Muzeu romské kultury a další doprovodné akce, na nichž spolupracovalo i Moravské zemské muzeum.

Úvodní slovo napsali ředitelé obou muzeí – PhDr. Ilona Lázníčková a PhDr. Petr Šuleř a seznámili tak čtenáře se smyslem své práce – představit veřejnosti osobitý svět Romů, jejich historii, tradiční materiální a duchovní kulturu, změny v současném životním stylu a přispívat tak výchově k toleranci kulturních odlišností v naší společnosti.

O tom, že „Romština naznačuje původ Romů“ pojednává kapitola Mileny Hübschmannové, která popisuje lingvistická hledání romštiny mezi indickými jazyky. Problémem v tomto jazyce je mnohočetnost dialektů, jejichž původ má kořeny už v Indii, kde Romové žili v různých komunitách a asi hovořili i odlišnými dialekty. V roce 1990 byl schválen mezinárodní romský pravopis, který se užívá alespoň v oficiálních dokumentech.

V současné době je však otázkou, zda budou mít Romové dost silnou vůli k tomu, aby si svůj jazyk uchovali a romština zcela nevyumizela z jejich života.

„Historickými osudy Romů od jejich odchodu z Indie do 19. století“ se zabývá Jana Horváthová, přičemž považuje tuto práci za velmi nelehkou z důvodu absence pramenů písemné povahy, ve kterých by sami Romové popsali své dějiny. Informace lze čerpat pouze z písemností sepsaných příslušníky jiných národů, takže tento pohled může být zkreslený, neobjektivní. Dějiny Romů se tedy sestavují z dochovaných písemných záznamů majoritní společnosti a sami Romové mohou popisovat pouze nedávnou minulost.

Romové odcházeli z Indie patrně od 3. do 10. stol. n. l. a jejich příchod do Evropy spadá podle některých zdrojů už do konce 11. stol. Hodnověrné prameny o přítomnosti Romů v oblasti Balkánu, ale také v Uhrách, pocházejí z konce 14. stol. Romové jsou zmiňováni jako nevolníci, spíše však jako otroci. Patřili většinou klášterům nebo šlechtě, uznávání byli pro svou řemeslnou zručnost. Od 15. stol. je přítomnost Romů doložena i ve střední a západní Evropě, a to i v českých zemích.

V té době byli Romové přijímáni tolerantně, jako kající se poutníci a obyvatelstvo je štědrě obdarovávalo. Tento přístup se ale začal později měnit, protože se jen málo drželi křesťanských zásad a byli obviňováni za přísluhování mongolským a tureckým nájezdníkům. V dalších letech nastalo pronásledování Romů, násilí, popravování a vyhánění ze zemí, přesto však postupem času docházelo k trvalému usazování Romů. V 19. stol. v Čechách ještě nebylo jejich usazování tak rozšířené, ale na Moravě už existovaly tzv. romské tábory, což

byly vlastně romské vesnice na okrajích obcí většinového obyvatelstva.

Petr Lhotka se zabývá tématem „Romové v první Československé republice“. Po roce 1918 se pro Romy vlastně nic nezměnilo, stále trvala protiromská opatření. V roce 1925 se začalo s prováděním úředních soupisů Romů a zákon o potulných Cikánech z roku 1927 se vztahoval nejen na kočovné Romy, ale i na tuláky a „osoby žijící po cikánském způsobu“, takže se do těchto součtů dostalo i mnoho neromských osob. Byly vydávány tzv. Cikánské legitimace, které sloužily jako doklad totožnosti a zakazovaly držitelům vstup na určitá místa.

Tato doba se vyznačuje i tím, že se některým Romům dostalo středního, dokonce i vysokoškolského vzdělání, byla také založena škola pro romské děti v Užhorodě, hudební škola pro Romy v Košicích, atd. Na území Čech v době před 2. světovou válkou žilo Romů velmi málo, většina jich žila na Slovensku.

O období 2. sv. války, o „Holocaustu Romů v letech 1939–1945“, píše Ctibor Nečas. Byla to doba mnoha nařízeních a výnosů, Romové se měli trvale usadit, zanechat kočování a potulování. Policejní a četnické stanice v roce 1942 evidovaly asi 6500 „Cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po cikánsku“. Tito odcházeli do cikánských táborů v Letech a v Hodoníně a odsud byla převážná většina transportována do tábora v Auswitz-Birkenau (Březinky). Ten byl neoficiálně nazýván jako cikánský tábor nebo rodinný tábor Cikánů. Následovaly transporty do Osvětimi, Ravensbrücku a Buchenwaldu. Po osvobození se z koncentračních táborů vrátilo pouze 583 bývalých vězňů, přesná čísla o Romech však nejsou známa.

Kapitola Evy Davidové o „Osudech

a cestách Romů v letech 1945–1989“ stručně rekapituluje tyto skutečnosti: po 2. světové válce se olašští Romové (Vlachike Roma – nomádský způsob života na rozdíl od usedlých Romů) vrátili ke kočovnému nebo polokočovnému způsobu života, na Slovensku vznikaly nové „cikánské kolonie“ a mnoho romských rodin začalo právě z těchto oblastí odcházet na Moravu a do Čech. Důvodem bylo hlavně hledání práce a lepšího bydlení. Od poloviny 50. let žije na našem území asi 85 % slovenských Romů a na rozdíl od těch, co zůstali na Slovensku, žijí většinou v obcích městského typu.

Po roce 1950 se objevují snahy o řešení „sociálně-kulturních problémů obyvatelstva cikánského původu“. Od roku 1958 přichází státní správa s programem násilné asimilace „cikánského obyvatelstva“ a vychází zákon „o trvalém usídlení kočujících osob“. Další léta jsou pro Romy ve znamení „postupného vyrovnání“ s majoritní společností a pokračuje uplatňování rozmístování Romů po území tehdejšího Československa. V roce 1969 došlo k ustavení Svazu Cikánů – Romů, který dočasně navracel Romům identitu, kulturu a svébytnost, ale v souvislosti s vládními nařízeními byl v roce 1973 zase zrušen. Ke změnám dochází v roce 1988, kdy jsou „občané cikánského původu“ oficiálně nazýváni správným názvem – Romové. Od roku 1989 nastává zcela nová doba – mnoho pozitivního i negativního, ale záleží na přístupu Romů i na pomoci majoritní společnosti, jaké vztahy a postavení bude mezi oběma fungovat v budoucnosti.

Ve svém druhém příspěvku „Ke způsobu bydlení, obživy a odívání – tradičnímu i současnému“ se Eva Davidová věnuje hlavně odlišnostem životního stylu

Romů od okolního obyvatelstva. Romové se po svém příchodu do Evropy seskupovali většinou kolem větších měst, později zakládali i vlastní čtvrtě, poslední migrační vlna Romů se usazovala zejména v centrech velkých měst. Základní rozdíl byl mezi bydlením a žitím Romů olašských a usedlých. Olašští žili v přenosných stanech a přístřešcích nebo obytných vozech a u usedlých Romů převažovalo bydlení v tzv. cikánských osadách. Autorka detailně uvádí, jak vypadaly příbytky v těchto osadách, z jakého byly materiálu, jaké je v osadě uspořádání, atd. Z toho všeho je zřejmé, že pro Romy je bydlení v činžovních a panelových domech něčím naprosto odlišným a přizpůsobení se tomuto prostředí je mnohdy velmi problémové.

Také způsob odívání je nedílnou součástí romské kultury. Charakteristickými znaky jsou výrazná barevnost a zdobnost, na kterou si někteří Romové potrpí dodnes. Současná mladá generace, která žije v prostředí moderního města, přejímá už samozřejmě oděv běžně užívaný ostatním obyvatelstvem a tradiční romské oblečení je vidět většinou jen při některých společenských událostech.

Co se týče tradičních romských řemesel, čtenáři jsou seznámeni s prací kotlářů, kovářů, zvonkařů, korytářů, košíkářů, výrobců košťat, valků (nepálených cihel), hudebních nástrojů, koňských handlírů, překupníků a hudebníků.

S „Tradičními rodinnými vztahy, obřady a obyčejí“ nás ve svém příspěvku seznamuje Ilona Lázníčková, přičemž důraz klade především na rodinu a široké příbuzenské vztahy, které vlastně tvoří základ romské společnosti. Právě romská rodina je místem, kde dochází k uchovávaní tradic, vzorců chování, zvyklostí

a obřadů, tedy k pěstování romství. Největším trestem pro jednotlivce bylo vyloučení z komunity, z rodinného kruhu. Autoritou v rodině byl vždy otec, který odpovídal za chování své rodiny a měl i hlavní slovo při výběru partnerů u svých dětí. Matka se starala o děti a domácnost a měla v rodině vždy podřízené postavení, svoji roli upevňovala opakovaným mateřstvím. Důležitou osobou byl také nejstarší bratr, neboť mohl zastupovat otce a musel být všemi respektován. Úcta se vždy zachovávala ke starým lidem, zvláštní postavení měly staré ženy, které předávaly své vědomosti a zkušenosti dalším generacím.

Velkou rodinnou událostí byla vždy svatba, která znamenala pro komunitu příchod nového člena do rodiny, narození dětí a také účast všech při tradičních zvycích a obřadech. Nejvíce prvků tradičního obřadnictví se však dochoválo v souvislosti s úmrtím člověka.

„Hudba a písňový folklór Romů“, to je další tradiční bohatství, které se v této komunitě uchovalo dodnes a o němž se zmiňují autorky Eva Davidová a Zuzana Jurková. Pohled na romskou hudbu může být dvojitý: „hudba, kterou Romové provozují jako jedno ze svých tradičních řemesel“, nebo je to „hudba Romů pro Romy“. Má mnoho podob, v Evropě je základně dělena na ruskou, balkánskou, španělskou a maďarskou. Střídají se v ní různé rytmy, tóny, melodie, texty s nejrůznějšími náměty – epické, lyrické, milostné, sociálně zabarvené, atd. Písňemi Romové vyprávějí celé příběhy, popisují tak svůj život; písňe jsou neodmyslitelnou součástí jejich romství.

Irena Raichová seznamuje čtenáře s vírou a rituály Romů v kapitole „Romové a náboženství“. Většina prvků v romské víře je přebírána z náboženství společnosti, ve které žijí, nelze však mluvit o bezmez-

ném dodržování pevně stanovených struktur a řádů, ale spíše o kombinaci s určitými romskými specifiky. To, že život a náboženství Romů není jednotné, se projevuje také na různém životním stylu, dodržování jiných zvyků, víry a tradic a v současné době lze jen těžko hledat pro existenci romské komunity nějaké jednotící prvky, když žijí v různých majoritních společnostech a podléhají odlišným vlivům.

Své místo v životě romské komunity mají i výtvarné prvky, jak dokládá příspěvek Jany Horváthové „Romové a výtvarné umění“. Zdrojem inspirace byla pro Romy většinou příroda, což dokazuje používání přírodních materiálů a surovin, např. dřeva, hlíny, proutí a kovů. Romové vždy zkrášlovali své přibytky – v době kočování zdobili své vozy dřevořezbou, malbou rostlinných motivů, domečky v osadách pak různými barevnými nátěry, apod.

V poslední době se čím dál častěji setkáváme s tvorbou romských amatérských i profesionálních výtvarníků při příležitostech různých výstav a společenských událostí.

Závěr tvoří „Nahlédnutí do života Romů v některých dalších zemích Evropy“, který zpracovali odborníci ze zahraničí a rozhodně stojí za srovnání se životem Romů u nás. Doplňkem je seznam použité literatury a pramenů, shrnutí v angličtině a romštině.

Publikace se snaží poskytnout pohled na Romy z více úhlů a vědních disciplín a určitě tak přispěje k základní orientaci v dané problematice těm, kteří se s těmito tématy teprve seznamují a také poslouží k rozšíření vědomostí těch, kteří jsou již s pracemi odborníků na romskou komunitu seznámeni.

Lucie Procházková